

Prof. dr hab. Zygmunt Ziątek
Instytut Badań Literackich PAN

Opozycja „pana” i „chłopa” wiecznie żywa (przed i po PRL-u)

Abstrakt wystąpienia – seminarium IRWiR PAN, 02 marca 2020 r.

Podczas niedawnego sporu o dziedzictwo pańszczyzny odwołano się, po raz pierwszy od dłuższego czasu, do pamięci o tym dziedzictwie, jako do najbardziej własnego doświadczenia społecznego wsi, które można przeciwstawić mitowi jednolitej kultury narodowej, czy jednej wspólnotowej narracji, obejmującej rzekomo wszystkich współczesnych Polaków i włączającej ich we wspólną historyczną tradycję. Ta tradycja nie może być inna niż, mówiąc najogólniej, szlachecka, i przeciwstawienie się jej w imię pamięci odrębności i odczłowieczającego podporządkowania nie mogło nie zaktualizować też opozycji „pana” i „chłopa” w jej różnych wcieleniach. Moim zamierzeniem jest rozpoznanie współczesnych treści, mechanizmów i stanowisk myślowych pobudzających tę opozycję. W tym celu chciałbym skonfrontować debatę „okołopańszczyźnianą” ze stanem rzeczy w pierwszych latach powojennych, które zamknęły porachunki chłopsko-pańskie towarzyszące emancypacji wsi w wieku XX, i wyłowić ze sporu, narastającego od upadku PRL-u, trwałe stanowiska i idee, których żywotność nie zakończyła się razem z nim. Najważniejsze wydają mi się próby rehabilitacji tradycji szlacheckich w kontekście problematyki odzyskiwania tożsamości, bo żywotność opozycji „pana” i „chłopa” nie wynika jednak z siły historycznego bezwładu lecz ze związku ze sporami o charakter polskiej kultury.

Temat wymaga uwzględnienia obszernego i różnorodnego materiału, trudnego do zreferowania, postaram się więc dostarczyć państwu szczegółowy konspekt całości, nad którym jeszcze pracuję.

Zygmunt Ziątek jest emerytowanym profesorem IBL PAN, w latach 2012-2018 kierował Pracownią Współczesnej Literatury i Komunikacji Społecznej. Jest autorem m.in. dwóch książek (Ksawery Pruszyński i Wiek dokumentu), współautorem drugiego tomu Literatury polskiej 1914-1975 i (razem z Beatą Nowacką z UŚ) książki Ryszard Kapuściński. Biografia pisarza (przekład hiszpański, włoski, francuski, w przygotowaniu – angielski w Kanadzie). W książkach zbiorowych i czasopismach opublikował kilkadziesiąt rozpraw dotyczących głównie związków prozy dokumentarnej i beletrystycznej z wielkimi procesami historycznymi XX wieku, w tym – z procesem emancypacji wsi.